

CENAP ŞAHABETTİN'İN ŞİİRLERİNDE ASK VE KADIN ALGISI

Mustafa KARABULUT¹

İnsanoğlunun duygu dünyasının en önemli unsurlarından olan aşk, aşırı sevgi ve bağımlılık duygusu anlamlarına gelir. Aşk, içsel duygulanma ve dürtülerin bir yansıması olmakla beraber, kişinin psikolojik, biyolojik, fiziksel, ontolojik vb. birçok tarafına hitap eder. Psikanalizde aşkın erotik ve şehvet tarafı ön plana çıkar. Özellikle bedensel unsurlar erotik haz kaynağı olarak kabul edilir. (Karabulut, 2013: 54). Erotizm, ismini mitolojideki “Eros”tan almakta olup cinsel arzu uyandırma ve üreme içgüdüsüyle ilgili bir kavramdır. “Erotizmin aşktan farklı olduğu, aşkın erotizmi de kapsayan çok daha geniş ve aşkın bir tinsel durum olduğu söylenebilir. Aşk erotizmi de içerebilir ancak aşka erotizm boyutu olmayabilir.” (Alper, 2012: 37).

Cenap Şahabettin’in şiirlerinde aşk ve kadın hususları önemli yer tutar. “Ona göre, bütün güzel eserler, aşk ve faziletin ürünüdür. Aşkı kaldırırsanız ‘âlem-i nefâis’ tamamıyla boşalır.” (Bulduker, 2011: 385).

Şair, aşk mefhumunu ilk sıraya yerleştirerek, sanat anlayışının temelini oluşturur. Bu bakımdan hayatta ve sanatta aşka dair unsurların devamlılığı gerekir. Hasan Akay, aşk ile fen, felsefe, sanat, şiir, musiki ve medeniyet aşkın eseridir; şiir, hayat ve aşk daima beraber olmalıdır. (Akay, 1997: 20). diyerek, aşkın sanat ve hayatla iç içe oluşundan bahseder. İnci Enginün Cenap’ın aşkı yüceltmesine rağmen onun aşka inanmayan yönünün bulunduğunu söyler. Enginün, şairin şiirlerinin

genel temasının aşk ve aşk kırıklıkları olduğunu, birçok şiirinde hayale benzeyen sevgili yanında olsa da, sonsuz bir yalnızlığın kendisini gösterdiğini ifade eder. (Enginün, 2006: 560).

Cenap’ın birçok şiirindeki aşk olgusu Tevfik Fikret’in şiirlerinden farklılıklar gösterir. Cenap’ın aşk şiirleri Fikret’inkilere göre daha arzulu hatta şehvet yüklüdür. Cenap’ın aşk ve kadın konulu şiirlerinden bir kısmını şöyle belirtebiliriz: *Son Arzû, Don Juan, Diyojen, Unutmayalım, Giysû-yı Yâr, Benim Kalbim, Şi’r-i Mahzûn, Ağlasam, Berg-i Hazân, Temâşâ-yı Leyâl, Riyâh-ı Leyâl, Temâşâ-yı Hazân, Yakazât-ı Leyliye, Senin İçin, Makdem-i Yâr, Dest-i Yâr, Çeşm-i Yâr, Rûh-ı Yâr, Hayal-i Yâr, Yâr-ı Muhayyel, Unutulmayan Saniye, Hakikat-i Sevdâ, Hayal-i Râiyâne, Sürud-ı Seher, Seni Dinlerken, Nekahat-ı Kalb* vb.

Toplumsal konulardan uzak duran Cenap, şiirin amacının güzellik olduğu düşüncesiyle genellikle aşk, kadın, tabiat temaları üzerinde yoğunlaşır. “Aşk konusunda romantik yalvarışlardan günlük maceralara kadar birçok davranışını şiirine geçirmiştir. Zaten uçarı mizacı dolayısıyla, fazla duygulanmaya yanaşmaz. Aşka inanmayan bir edası vardır. Kadın onun şiirlerinde gerek sevgili, gerek zevk unsuru, gerekse güzellik motifi olarak büyük yer tutar. Bunların kimisi, sanatkâr ruhlu romantik kadınlardır, kimisi sade bir resim nakışdır, kimisi de aşk kadınlarıdır.” (Kabaklı, 1994: 207).

Cenap Şahabettin’in birçok şiirinde aşk ile kadının iç içe işlendiği görülür. Şairdeki kadın imgesi, “Gerek şiirinin muhatabı gerekse şiirinin oluşumunda önemli bir görevi üstlenmiştir. Öncelikle bir ilhâm kaynağı olarak kadın, şiirinin

¹ Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adıyaman, e-posta: mkarabulut@adiyaman.edu.tr

doğurgan imgesidir.” (Özcan, 2006: 30). Onun ilk dönem şiirlerinden son şiirlerine kadar aşkın tematik algısıyla karşılaşılır. Bu dönemde kaleme aldığı “Gazel”lerde ve “Güzel Bir Rü’ya, Gördüm, Tesâdüf, Tasvîr-i Cânân, Muhabbet, Gül-Bûse-i Aşk” vb. şiirlerinde aşk ve kadına yer verir. “Güzel Bir Rü’ya” da sevgiliyi “bahar, üşküfe, bahar, pertev, hurşid, envar, elvan” vb. unsurlarla algılayan şair, şiirin sonunda “sevda meleği” dediği sevgilinin bir hayal olduğunu söyler: “Sevdâ meleği ne şanlı dilber! / Bir lerziş ile olunca bîdâr / Bildim ki hayâl imiş o dildâr” (C.Ş.B.Ş.², s.35). Şair, “Gördüm” adlı şiirde ise sevgiliyi “Venüs” imgesiyle verir: “Dün yâr-ı safâ-fezâyı gördüm / Bir mâili hoş câr içinde / Gûyâ ki Venüs bihâr içinde” (C.Ş.B.Ş., s.37).

“Tasvîr-i Cânân” adlı şiirde sevgiliyi şiirin merkezine alan şair, sevgilisini “billûr, envâr, bedr-i tâm” ifadeleriyle renkli ve ışıklı bir tablo içinde tasvir eder: “Billûr gerdende ederken muânaka / Bir nev-demîde rûh ile bir hüsn-i pür garâm / Rûy-ı terinde eylemiş ikâd-ı hacle-gâh / Elvân-ı subh-ı sâdik u envâr-ı bedr-i tâm” (C.Ş.B.Ş., s.64). Cenap bu şiirinde sevgiliyi “gül, gönce” kavramları içinde irdeleyerek, Divan şiirinin estetiğine yaklaşır. (Karabulut, 2013: 58).

*“Etmekte gül dudaklarını handeler tavâf
Gülmekte cebhesinde leb-i tâze-i seher
Koklar bahar veçhini üşküfe-i şebâb
Gül-gonce-i dehânını âşûb-ı aşk öper.”*
(C.Ş.B.Ş., s.64)

“Benim Kalbim” adlı şiirde aşk ve tabiat unsurları iç içe yer alır. Şiirin ilk kısmında siyah bir ormanın en karanlık yerinde yatan bir gencin acıları dile getirilir. “Nevhalar, giryeler, şikâyetler / Ona olmuştu câme-hâb-ı huzur” (C.Ş.B.Ş., s.89) şeklinde tanıtılan bu gence, ağlayışlar, gözyaşları ve şikâyetler huzur yatağı olur. Burada bahsedilen kişinin yüzünün sararmış, dudağının donuk olup göğsüne hançer saplanmış. Şiirin sonunda şair

gökyüzüne, “Kimdir âyâ bu hasta-i muğber?” (C.Ş.B.Ş., s.89) diye sorduğunda, aldığı cevap ilginçtir. Bu, aslında şairin ümitsiz kalbidir:

*“Gördüğün dil-şikeste-i takdîr
Bil, senin kalb-i nâ-ümîdindir
Öyle takdir eder ki Rabb-ı Kadîr
Ebedî hastadır dil-i şâir”*
(C.Ş.B.Ş., s.89)

“Ağlasam”, Cenap Şahabettin’in hissiyatını, sevgili ile tabiat algısını iç içe ele alan bir şiirdir. Gazel şeklinde kaleme alınmış olan bu şiir, yoğunlaşmış, marazi duygulanmaları anlatır. Her beytin sonunda tekrarlanan “ağlasam” sözcüğü, şairin trajik ruh halini vurgulamak içindir. İlgili şiirin ilk beytinde, “Çöksem diz üstü karşına, hürmetle ağlasam; / Öpsem dü pây-ı sâfını, lezzetle ağlasam,” (C.Ş.B.Ş., s.102) diyen şairin, muhatabı olan kadını yüceltme isteği görülür. Şiirin sonraki kısımlarında tabiatla insan ruhu arasında bağlar kurulur:

*“Ben ağlıyorken ağlasa yağmurla âsmân;
Birlikte âsmân ü tabiatle ağlasam;”*
(C.Ş.B.Ş., s.102)

“Son Arzu” şiirinde Cenap, santimental ve marazi bir duygu halini yansıtır. Şiirin ilk dizelerinde, “Birlikte terk-i cism edelim mevte, bir gece / Mest-i garam iken; / Kursun bahar, ruhumuz üstünde gizlice / Bir türbe-i semen!” (C.Ş.B.Ş., s.106) diyen şair, sevgiliyle aşktan kendinden geçmeyi tasavvur eder. Daha sonra aşkı tabiatla birlikte ele alır:

*“Tâ haşre dek mesiremiz olsun pür-âb ü tâb
Bir sâhil-i sade!f
Olsun şeb-i kıyamete dek hem-sürûdumuz
Bir cûy-ı nağme-hîz”*
(C.Ş.B.Ş., s.106)

Cenap Şahabettin’in aşk, kadın ve tabiatı birlikte işlediği bu şiirde şehvet unsuru da yer alır. Şiirin, “Kalsın sular lebinde dil-i yek-vücûdumuz / Mes’ud u hande-rîz!” (C.Ş.B.Ş., s.106) dizelerinde sevgiliye, “sular dudağında kalsın, tek vücut olan

² Şiir alıntıları Cenap Şahabeddin’in *Bütün Şiirleri* adlı eserden alınmış olup (C.Ş.B.Ş.) ile kısaltmasıyla verilmiştir. Bk. Kaynakça.

gönlümüz, mesut ve gülümser” diyen anlatıcı, şehvet olgusunu dile getirir.

“**Dest-i Yâr**” başlıklı şiirde şair sevgilinin elini fetiş bir nesne gibi algılar. O, sevgilinin ellerine aşırı bir bağlılık ve hayranlık duyar. Şiirin ilk bölümünde, “*Cebhe-i pür-zılâlim üstünde / Titreyince senin elin ey yâr, / Âsûmân-ı hayâlim üstünde / Açılır bir şükûfe-i nevvâr!*” (C.Ş.B.Ş., s.116) diyen şair, gölgeli alnı üzerinde sevgilinin eli titreyince, hayalinin göğü üstünde nurlu bir çiçek açılacağını söyler. Şiirin sonraki kısımlarında da sevgilinin eli yüceltilir. (Karabulut, 2013: 62).

*“Neler eyler bana, neler ihsâs
O küçük dest-i hârikulâde
Ki tutar da zaman zaman öperim!
(C.Ş.B.Ş., s.116)*

“**Makdem-i Yâr**”; sevgiliyi, onun yürüyüşünü tabiata dair unsurlar ile şairane bir üslûpla dile getiren bir şiirdir. Şiirin ilk kısmında parlak, canlı bir tabiat tasviri yapılır: “*Pervâne-i zerrîn gibi her zühre-i zerrîn / Titrederdi zümür-rüd-geh-i lerzan-ı çemende; / Çağlardı leb-i sîm-i hiyabân-ı semende / Bir çeşme-i billûr ile bir cây-ı bilûrîn;*” (C.Ş.B.Ş., s.117). Şiirdeki altın yıldız, altından pervane, titreyen çimenliğin yeşilliği, yaseminli yolun gümüşten dudağı, billur çeşme” ifadeleri renkli ve canlı bir tabiat manzarası ortaya koyar. Şair daha sonra, “*Düşmüştü siyeh berg-i şebe şebnem-i sîmîn; / Şebnem gibi titrederdi kamer leyl üzerinde;*” (C.Ş.B.Ş., s.117) dizeleriyle gümüşten bir çiğ tanesinin gecenin siyah yaprağına düştüğü, ay’ın çiğ tanesi gibi, gece üstüne titrediği ifade edilir. Şair, burada “gümüşten bir çiğ tanesi” tamlamasıyla orijinal bir kullanım sergiler.

“**Handeler**” başlıklı şiirde şairin yer yer şehvet duygusuna yer verdiği görülür: “*Gören sanır, o güzel handeler onun lebidir, / O handeler ki birer penbe bûse olmak için / Leb-i muhabbete karşı ricâ eder gibidir!*” (C.Ş.B.Ş., s.124) “**Çeşm-i Yâr**” adlı şiirde sevgilinin gözlerine olan hayranlık dile getirilir. “*Senin küreyve-i rahşân-ı çeşmine nigerân / Olan, eder seher-i sermediyyeti rü’yet / Ziyâ-yı subh ile memlû bir ufk-ı ulviyet / Görür ki*

onda güler bir sitâre-i hayrân.” (C.Ş.B.Ş., s.125). “**Rûh-ı Yâr**” adlı şiirde şairin sevgili algısında şehvet de yer alır. Şiirin ilk kısmında, “*Senin leb-i hevesin bir vücûd-ı mecruhun / Dehân-ı zârını öpmekle zevke makrûndur;*” (C.Ş.B.Ş., s.127). diyen şair, yine aynı olgudan bahseder.

“**Hayâl-i Yâr**” başlıklı şiirde yine renk, parlaklık ve musiki iç içedir. Şair, tabiata dair varlıkları renk oyunları ve hayal unsurları ile ele alır. Şiirin ilk dizelerinde, “*Bir zull-i girizân ile der-beste olan nûr / Bir perdenin altında kalan bedr-i münevver*” (C.Ş.B.Ş., s.130) diyen şair, “kaçan gölge” ve “perdenin altında kalan ışıklı ay” ifadeleri ile belirsiz bir manzara çizer. Cenap, bu belirsizliği, “mübhem ü meftûr” tamlamasıyla aynı zamanda “kederli” bir ruh hali içinde ortaya koyar. Sevgilinin belirsizliği ve hayali şairde büyük bir üzüntü yaratıyor: “*Geçmekte hayâlin... O hayâl-i ter ü dilber; / Gûya kara bir bürka-ı nisyân ile mestur / Bir hüsn-i tahassür-zede, bir hüsn-i mükedder!*” (C.Ş.B.Ş., s.130) Şair, şiirin sonunda sevgiliden yoksunluğunu, “sönüp gitmek” ve “gözyaşı” ile ifade eder. (Karabulut, 2013: 64).

*“Rûhumda sönüp gitti şuaât-ı cemalin,
Âfâk-ı hayâlimde yetîmâne gülümser
Bir gözyaşı renginde olan çeşm-i hayâlin!..”
(C.Ş.B.Ş., s.130)*

“**Yâr-ı Muhayyel**” başlıklı şiirde şair aşk ve tabiata dair ifadeleri birlikte kullanır. “*Halvet-gehimizden geçen emvâc-ı hakikat / Hep olmalıdır bir kefi rü’yaya mübeddel.*” (C.Ş.B.Ş., s.134) diyen şair, sevgiliye ulaşma hayalini dile getirir. Şiirin sonunda şehvet duygusunun da yer aldığı dikkati çeker: “*Mevtin nazar-ı hayretine düşmeli bir şeb / Leb-ber-leb iken bizdeki mestî-i saâdet; / Ulvî, ebedî, nâ-mütenâhî bir uhuvvet / Rabt eylemeli ruhumuzu zemzeme-ber-leb!*” (C.Ş.B.Ş., s.134).

“**Unutulmayan Sâniye**” başlıklı şiirde aşk bir çeşit sonsuzluk ve can çekişme bağlamında düşünülür. “*Bir nâ-mütenâhîliğe olmuş gibi mâlik, / Bir sâniye bir nez’-i müzehheble geçirdik... / Bir vecd-i semâvî ile, bilmem ki, habersiz / Sath-ı*

küreden yükseliyor muyduk o dem biz?” (C.Ş.B.Ş., s.147). Şair, aşk duygusunu kendinden geçme olarak irdeler: “Biz ancak o mestâne seferde şunu bildik: / Bî-şübhe şu hâk-i siyeh üstünde değildik.” (C.Ş.B.Ş., s.147).

“**Riyâh-ı İlhâm**” adlı şiirde de ilham kaynağı olarak kadın yer alır. Şiirin ilk kısmında, “*Bir hıyâbân-ı vezn ü kaşiyeden / Geçiren fikrimi hayâlidir: / Gönlümü raks-ı şî're da'vet eden / Mûsikî-i leb ü makâlidir.*” (C.Ş.B.Ş., s.149) diyen şair, şiirinin oluşmasında kadına ait özellikleri temel alır. Şair daha sonra, “*İki hemşîre-i vefâ-perver / Gibi rûhumla aşk-ı dildârın / Dâimâ el ele tenezzüh eder / Sayesinde gusûn-ı eş'ârın.*” (C.Ş.B.Ş., s.149) diyerek, kadını şiirinin merkezine koyduğunu söylemek ister.

“**Don Juan**” adlı şiirde şair, “*Ey benim münhezim fütâdelerim / Sevdiniz hep sevilmeden beni siz; / Yanmak isterdi göğsünüzde serim / Ateşimden kül oldu âteşiniz...*” (C.Ş.B.Ş., s.181) derken, gerçek aşkı yaşayamadığını dile getirir. Şair daha sonra, “*Sanki âvâre bir güneşim ben / Her su üstünde in'ikâs ettim: / Dideler parladı hayâlimden, / Kimseden şu'le almadım kendim.*” (C.Ş.B.Ş., s.181) diyerek, kadınlardan beklentilerini bulamadığını dile getirir. Cenap, bu şiirde yer yer cinsel göndermeler yapar. Özellikle, “*Sormadım nefsim ne kıymeti var / Avucumdan geçen hazînelerin; / Bir açık evde boş duran odalar / Bence timsâli oldu sînelerin*” (C.Ş.B.Ş., s.181) dizelerinde “hazîne” ifadesini cinsellik bağlamında kullanır. Şiirin sonlarında, bir kadından diğerine koştüğünü, aşkı bulduğunu zannetmesine rağmen aslında bulamadığını söyler:

*“Bir kadından geçince diğerine
Zannederim ki aşkı bulmuştum,
Usanıp bûseden, kadın yerine
Maraz-ı aşka âşık olmuştum.”*
(C.Ş.B.Ş., s.181)

Cenap Şahabettin’in şiirlerinde kadın önemli bir ilham kaynağıdır. Bazı şiirlerinin merkezinde kadın imgesi vardır. “İmge şemsiyesini, kadın kültü üzerine oluşturan şair, orada kalmayarak bu

imgeyi yayımlacı bir mantıkla dünyayı kuşatacak bir biçimde büyütür. Onun şiirinde kadın sadece muhayyileyi tahrik eden bir güç olmaktan çıkarak kapsayıcı ve kuşatıcı bir nitelik kazanır. Hafızanın yarattığı kadın imgesi, ebediyeti kuşatarak varlığa yaşama ve yaratma gücü veren büyük öznenin yerini almıştır.” (Özcan, 2006: 31). Cenap Şahabettin’in şiirlerinde aşk ve kadın izlekleri önemli yer tutmasına rağmen, şair aşk ve kadın hususunda duygusal yoğunluğu ortaya koyamaz. Bu biraz da onun mizacından kaynaklanmaktadır. Şair, bu konudaki bazı şiirlerinde aşkı sathi bir cinsellikle işlediği görülür. Cenap’ın aşk üzerine kaleme aldığı şiirlerinin bir başka özelliği ise, aşkı genellikle tabiat ve musikiye ait unsurlarla birlikte ele almasıdır.

KAYNAKÇA

Akay, Hasan (1997), “Cenap Şahabettin’in Aşk Felsefesi”, Türklük Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1997, Sayı:8.

Alper, Yusuf (2012), Psikanaliz ve Aşk, Özgür Yayınları, İstanbul.

Bulduker, Gülden (2011), “Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin’in Şiirlerinde ‘Aşk ve Tabiat’ Anlayışı”, Uluslararası Hakemli Akademik Sosyal Bilimler Dergisi, Temmuz-Ağustos-Eylül 2011, Sayı:1, Cilt:1.

Enginün, İnci (2006), Yeni Türk Edebiyatı-Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923), Dergâh Yayınları, İstanbul.

Kabaklı, Ahmet (1994), Türk Edebiyatı, Cilt: 3, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Kaplan, Mehmet vd. (1984), Cenab Şahabeddin’in Bütün Şiirleri, (Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman), İÜEF Yayınları, İstanbul.

Karabulut, Mustafa (2013), Cenap Şahabettin Şiiri-Tematik Bir İnceleme, Kesit Yayınları, İstanbul.

Özcan, Tarık (2006), “Cenap Şahabettin’in Şiirlerinde “Şiir-Kadın” İmgesi”, Türk Dili Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 115.